

ΤΑ ΝΕΑ

Δεκέμβριος 2025

10

Ιστορίες

Για όσους επιμένουν να διαβάζουν

Τα έθιμα του
Δωδεκαημέρου
και οι μεγάλοι
της λαογραφίας

Τρεις βυζαντινές
εικόνες με
τη Γέννηση
του Χριστού

Τα Χριστούγεννα
στην Ιστορία,
η Πρωτοχρονιά
στο σινεμά

Η γιορτή
του Ντίκενς,
οι ταινίες
του Netflix

Οι μεγάλοι της Λαογραφίας και οι σύγχρονες θεματικές

Η συμβολή ελλήνων καθηγητών Λαογραφίας στη μελέτη του Δωδεκαημέρου με όλα τα έθιμα, τις τελετουργίες και τα σύμβολα που διαπλέκονται, από τον Νικόλαο Πολίτη έως τις μέρες μας

Τα Χριστούγεννα, ως μία από τις σημαντικότερες εορτές του χριστιανικού εορτολογίου, αποτελούν ένα σύνθετο πολιτισμικό φαινόμενο. Τα δρώμενα δεν περιορίζονται στη θρησκευτική τους διάσταση· αντιθέτως, συνιστούν πεδίο όπου διαπλέκονται χριστιανικές τελετουργίες, προχριστιανικά σύμβολα και λαϊκές κοινωνικές πρακτικές, καθώς επίσης και καταναλωτικές συμπεριφορές. Στη συνέχεια, αναλυτικά, εξετάζουμε τον τρόπο μελέτης των Χριστουγέννων από έλληνες καθηγητές Λαογραφίας.

Νικόλαος Πολίτης

Η ίδρυση της Ελληνικής Λαογραφίας στην αυγή του 20ού αιώνα προήλθε από μια σειρά επιστημονικών επιδράσεων και ιστορικών συγκυριών. Στα πρώτα της βήματα φαίνεται να επηρεάζεται καθοριστικά από τη γερμανική Volkskunde. Επίσης, δέχτηκε έντονα και τη δραστική επίδραση της θεωρίας των επιβιώσεων. Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης (1852-1921), θεμελιωτής της ελληνικής λαογραφικής επιστήμης, ήδη από

Των Μηνά Αλ. Αλεξιάδη,
ομότιμου
καθηγητή
Λαογραφίας
ΕΚΠΑ, προέδρου
Ελληνικής
Λαογραφικής
Εταιρείας,

Γιώργου Χ. Κούζα,
αν. καθηγητή
Αστικής
Λαογραφίας
του Τμήματος
Φιλολογίας της
Φιλοσοφικής
Σχολής του ΕΚΠΑ

το 1884 εισάγει τον όρο «Λαογραφία», ενώ αργότερα (1907) άρχισε τη διδασκαλία μαθημάτων Λαογραφίας στη Φιλοσοφική Σχολή του επονομαζόμενου τότε Εθνικού Πανεπιστημίου. Στο πλαίσιο της εποχής κατά την οποία έδρασε ο Πολίτης, όπως και άλλοι εθνολόγοι και λαογράφοι της περιόδου, δεν πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα, αλλά έλαβε το εθνογραφικό υλικό από επιτόπιες έρευνες δασκάλων και τοπικών λογίων διάφορων περιοχών. Στο έργο του Πολίτη συναντούμε σποραδικές αναφορές για τα Χριστούγεννα και γενικότερα για τα έθιμα του Δωδεκαημέρου, αλλά και εξειδικευμένες μελέτες. Ενδεικτικά, αναφέρουμε δύο μελετήματα: Ν. Γ. Πολίτης, «Το δένδρον των Χριστουγέννων», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, τόμ. Α', Αθήνα 1920, σ. 100-101· και του ίδιου, «Τα προ Χριστού Χριστούγεννα», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, τόμ. Γ', σ. 202-205. Στην πρώτη μελέτη, που γράφτηκε όταν σπούδαζε στο Μόναχο το 1879, εξετάζει τη μορφή του στολισμένου δέντρου των Χριστουγέννων στην Κεντρική Ευρώπη και, με συγκριτικές αναφορές στην Ουγγαρία, τη Γαλλία, το Βέλγιο και άλλες σκανδιναβικές χώρες, επικεντρώνεται στον τρόπο που επεκτάθηκε το έθιμο αυτό από τη Γερμανία σε όλες τις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Στη δεύτερη μελέτη εξετάζει τη σημασία της 25ης Δεκεμβρίου ως εορταστικής ημέρας σε διάφορους λαούς της αρχαιότητας. Ειδικότερα, επικεντρώνει στη λατρεία του αρχαίου θεού των Περσών, Μίθρα, του θεού «του φωτός και της δικαιοσύνης», που ταυτιζόταν με τον ήλιο και του οποίου η λατρεία είχε διάδοση σε όλη τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Αξίζει να σημειωθεί η συγκριτική διάσταση των μελετών του Νικολάου Γ. Πολίτη, με αναφορές σε εθιμικές και λατρευτικές εκδηλώσεις λαών του παρελθόντος, όσο και σε λαούς της Ευρώπης, της Αφρικής και της Ασίας.

Στίλπων Κυριακίδης, Γεώργιος Μέγας

Δύο μαθητές του Νικολάου Γ. Πολίτη που υπήρξαν και διάδοχοί του, οι Στίλπων Κυριακίδης (1887-1964) και Γεώργιος Α. Μέγας (1893-1976), ασχολήθηκαν επίσης με το Εθιμικό Δωδεκαήμερο. Ο Κυριακίδης υπήρξε πρώτος διευθυντής (1918-1926) του νεοσύστατου τότε (1918) Λαογραφικού Αρχείου και από το 1926 καθηγητής στην Εδρα της Θρησκείας των Αρχαίων Ελλήνων, του Ιδιωτικού αυτών Βίου και της Λαογραφίας στο νεοσύστατο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ο Κυριακίδης ασχολήθηκε συστηματικά με τα «Μνημεία του Λόγου», στο έργο του *Ελληνική Λαογραφία. Μέρος Α'. Μνημεία του Λόγου* (1922). Στο συγκεκριμένο έργο επισημαίνουμε την κατηγορία των «Νεοελληνικών παραδόσεων» (ο όρος χρησιμοποιείται συνδυαστικά με τον όρο «θρύλοι»), όπου υπάρχει το κεφάλαιο για τους Καλικάντζαρους (σ. 179-183). Ο Κυριακίδης, έχοντας υπόψη του υλικό από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, προβαίνει σε μια ανάλυση των πεποιθήσεων για τα δαιμόνια αυτά που τα θεωρεί αντικοινωνικά και διασαλευτές της κοινωνικής τάξης. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρει ονόματα των Καλικάντζαρων από

Νικόλαος Πολίτης

Στίλπων Κυριακίδης

Κάλαντα στην
Νίκαια του Πειραιά
από το 1965.
Αρχείο Γιώργου
Αικατερινίδη

την Ελλάδα, τις μορφές τις οποίες αποκτούν, τις πράξεις που γίνονται λαϊκές πεποιθήσεις για τα δαιμόνια αυτά, προλήψεις και δεισιδαιμονίες σχετικές, αλλά και τις αποτρεπτικές πρακτικές που υιοθετούσε ο λαός εναντίον αυτών των δαιμονικών υπάρξεων. Με χριστουγεννιάτικα έθιμα ασχολήθηκε και ο καθηγητής Λαογραφίας του ΕΚΠΑ και μετέπειτα ακαδημαϊκός Κώστας Ρωमाίος (1913-1992).

Στην Αθήνα, την ίδια περίοδο, κυριαρχεί η μορφή του Γεωργίου Α. Μέγα. Ο Μέγας υπήρξε καθηγητής Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1947-1961), διευθυντής του Λαογραφικού Αρχείου (1936-1955) και πρόεδρος της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, ενώ εξελέγη και τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών το 1969. Ο Γεώργιος Μέγας, ήδη από το 1939, στα περίφημα *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας* – ένα εκτενέστατο ερωτηματολόγιο, βάσει του οποίου για δεκαετίες συγκεντρώθηκαν λαογραφικές συλλογές – αφιερώνει έναν ικανό

εορταστικό τραπέζι, ενθύμηση των νεκρών της οικογένειας και επισκέψεις στα κοιμητήρια, μαντεύματα, κοινωνικές επισκέψεις και δωροδοτική διαδικασία. Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι συμβολικές πράξεις, τις οποίες αναφέρει για την Πρωτοχρονιά: εικονική σπορά για καλή σοδειά όλη τη νέα χρονιά, προσκόμιση πέτρας ή άμμου στο σπίτι, σπάσιμο ροδιού, ανάρτηση κλαδιών στο σπίτι, μαντικές συνήθειες κ.ά. Όλες οι παραπάνω πράξεις είχαν στόχο να εξασφαλίσουν ένα θετικό πλαίσιο για την αρχή του νέου χρόνου. Πίστευαν ότι με αυτές τις θετικές και αποτρεπτικές του κακού πράξεις θα εξασφάλιζαν καλοτυχία για όλη τη νέα χρονιά. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο Μέγας προβαίνει και σε συγκριτικές αναφορές με άλλους αρχαίους και σύγχρονους ευρωπαϊκούς λαούς, στηριζόμενος σε υλικό άλλων μονογραφιών ξένων επιστημόνων (M. Nilsson, P. Geiger, E. Fehrle).

Η σημαντικότερη στροφή προς μια σύγχρονη θεώρηση των εορτών των Χριστουγέννων γίνεται με τον Δημήτριο Λουκάτο (1908-2003), καθηγητή Λαογραφίας στο νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (1964-1969). Ο Λουκάτος εισηγήθηκε τον αυτόνομο κλάδο της Αστικής Λαογραφίας

στην Πλατεία Συντάγματος. Πρωτοχρονιά στους δρόμους της πρωτεύουσας κ.ά. Ακόμη, ο Σπυριδάκης συνεργάστηκε στενά με τον ερευνητή της Ακαδημίας Αθηνών Γ. Ν. Αικατερινίδη, ο οποίος κινηματογράφησε χριστουγεννιάτικα δρώμενα και στον αστικό χώρο της Αθήνας, όπως για παράδειγμα τα κάλαντα των παιδιών στη Νίκαια.

Δημήτριος Λουκάτος

Η σημαντικότερη στροφή προς μια σύγχρονη θεώρηση των εορτών των Χριστουγέννων γίνεται με τον Δημήτριο Λουκάτο (1908-2003), καθηγητή Λαογραφίας στο νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (1964-1969). Ο Λουκάτος εισηγήθηκε τον αυτόνομο κλάδο της Αστικής Λαογραφίας. Το 1963, με το βιβλίο *Σύγχρονα Λαογραφικά (Folklorica Contemporanea)* – ένα βιβλίο-σταθμός για τον κλάδο της Αστικής Λαογραφίας –, ασχο-

Γεώργιος Μέγας

Γ. Κ. Σπυριδάκης

Δημήτριος Λουκάτος

αριθμό σελίδων στις Γιορτές του Δωδεκαημέρου, με αποκλειστική αναφορά στις εθιμικές μορφές που κυριαρχούν αυτή την περίοδο στον χώρο της ελληνικής περιφέρειας.

Συστηματική επισκόπηση των εθίμων που συνοδεύουν τις εορταστικές ημέρες του Δωδεκαημέρου εξετάζει στο βιβλίο του *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, που εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1956. Στο βιβλίο αυτό, το οποίο είχε δημοσιευτεί αρχικά στην αγγλική γλώσσα από το τότε υπουργείο Τύπου, ο Μέγας αντλεί υλικό από έρευνες που είχαν κατατεθεί στο Λαογραφικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών, από μονογραφίες τοπικών ερασιτεχνών λαογράφων και βέβαια από δικό του εθνογραφικό υλικό, καθώς υπήρξε δεινός ερευνητής πεδίου. Στο βιβλίο του, αναφορικά με τα Χριστούγεννα, ξεκινά από τις εορτές προ των Χριστουγέννων (συγκεκριμένα από του Αγίου Φιλίππου) και αναλύει διεξοδικά τα τελούμενα την περίοδο των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Εκτός από τις γνωστές σε όλη τη χώρα εθιμικές εκδηλώσεις, ο Μέγας επισημαίνει πολλά συμβολικά και μεταφορικά στοιχεία της εορταστικής αυτής περιόδου, όπως ίσχυαν σε διάφορα μέρη της χώρας μας μέχρι και τις δεκαετίες 1940-1950: σπονδές οίνου και ελαίου, συμβολικές πράξεις κατά το

Γ. Κ. Σπυριδάκης

Σημαντική συμβολή στην έρευνα των Χριστουγέννων υπήρξε και εκείνη του Γ. Κ. Σπυριδάκη (1906-1975). Ο Σπυριδάκης το 1964 εξελέγη καθηγητής στην έκτακτη έδρα της Λαογραφίας της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών μέχρι το 1972, οπότε και αφυπηρέτησε. Σημαντική συμβολή του αποτελεί το άρθρο «Τα Χριστούγεννα εις τον λαόν», που δημοσιεύτηκε το 1959 στο περιοδικό *Παρνασσός*. Στο μελέτημα αυτό ο Σπυριδάκης αναφέρεται διεξοδικά σε όλα όσα γίνονται την περίοδο του Δωδεκαημέρου, ενώ καταλήγει στο «σήμερα» της εποχής του, αναφέροντας επείσακτες (εισαγόμενες) επιδράσεις στη χριστουγεννιάτικη εθιμολογία, κυρίως στην αθηναϊκή πρωτεύουσα της δεκαετίας του 1950. Ο Σπυριδάκης υπήρξε ο πρώτος που συνέλαβε την ιδέα ίδρυσης Λαογραφικής Συλλογής και Αρχείου Χειρογράφων Συλλογών και κατέβαλε προσπάθειες για την ίδρυση Σπουδαστηρίου Λαογραφίας, το οποίο λειτούργησε τελικά το 1972. Στο Σπουδαστήριο αυτό συγκροτήθηκε μια σπουδαία σειρά εργασιών με υλικό από τον αστικό χώρο και ιδίως από τις εορτές των Χριστουγέννων. Ενδεικτικά, τα θέματα των εργασιών που εκπόνησαν φοιτητές ήταν: Χριστούγεννα στην Αθήνα· Χριστούγεννα

λήθηκε, μεταξύ άλλων, και με το θέμα των Χριστουγέννων στην πόλη. Εδώ αναφέρεται στα κάλαντα στην Αθήνα των δεκαετιών 1950 και 1960 και διαπιστώνει ποικίλες μεταβολές. Προτείνει μάλιστα συνεργασία λαογράφων και «νέων κινηματογραφιστών, με κοινωνιολογικές και εθνογραφικές ανησυχίες», προκειμένου να μαγνητοσκοπηθούν «θέματα [...] από τη σύγχρονη Λαογραφία μας, που όσο κι αν φαίνονται μοντέρνα και αστικά κινδυνεύουν κι αυτά γρήγορα να χαθούν», προτείνοντας μάλιστα την ίδρυση Αρχείου Λαογραφικού Κινηματογράφου σε κάθε δήμο. Τα θέματα που προκρίνει είναι, μεταξύ άλλων, οι μεγάλες Γιορτές στην πόλη: Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Θεοφάνια, Πάσχα, Καθαρά Δευτέρα κ.ά. Συστηματικότερος γίνεται κάποια χρόνια αργότερα, στο βιβλίο του *Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών*, όπου, με το γνωστό γλαφυρό του ύφος, αναλύει μια πλειάδα θεμάτων τόσο παραδοσιακών όσο και σύγχρονων για την εορταστική περίοδο του Δωδεκαημέρου. Το υλικό του αντλούσε κυρίως από δικές του έρευνες, βασισμένες κατεξοχήν στη συμμετοχική παρατήρηση. Νεωτερικά θέματα της εορταστικής περιόδου που επισήμανε είναι: τα κάλαντα στην Αθήνα, το έλατο και το καράβι ως σύμβολα των Χριστουγέννων στο άστυ και την ελληνική περιφέρεια, το

έθιμο της βασιλόπιτας και τους σύγχρονους μετασχηματισμούς του, η Πρωτοχρονιά στην Αθήνα, η πρωτοχρονιάτικη οδός Αιόλου και τα λαογραφικά της, τα τυχερά παιχνίδια και η «λαογραφία της τράπουλας». Παράλληλα, με τις καινούργιες θεματικές, συνεξέταζε τα παραπάνω ζητήματα και με αναφορές στην παλαιότερη, «παραδοσιακή» Λαογραφία μας.

Μιχαήλ Μερακλής, Αλκη Κυριακίδου-Νέστορος

Μετά τον Λουκάτο ακολουθούν ο καθηγητής Μιχαήλ Γ. Μερακλής (1932) και η καθηγήτρια Αλκη Κυριακίδου-Νέστορος (1935-1988). Ο Μ. Γ. Μερακλής, αμέσως μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα από τη Γερμανία και με την εκλογή του στην Εδρα Λαογραφίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (1975) και στη συνέχεια στο ΕΚΠΑ (1990), στρέφει τους άξονες των ενδιαφερόντων του αφενός σε

Μιχαήλ Μερακλής

μία κοινωνικότερη – σε σχέση με το παρελθόν – θεώρηση του λαϊκού πολιτισμού και αφετέρου προς μια Λαογραφία του παρόντος που συμπλέει με τη Λαογραφία του παρελθόντος. Στο μελέτημά του «Τα Χριστούγεννα στην Ελληνική Λαογραφία» στον τόμο: Κ. Ντελόπουλος (επιμ.), 2000 *Ελληνικά Χριστούγεννα*, συνεξετάζει τη σύμπλευση των εθιμικών εκδηλώσεων του παρελθόντος με εκείνες του παρόντος και αναλύει τόσο τα συμβολικά στοιχεία των χριστουγεννιάτικων γιορτών όσο και τις κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις τους, σε ένα πλαίσιο ανάλυσης των ποιητικών διαστάσεων του παραδοσιακού και του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού.

Η Αλκη Κυριακίδου-Νέστορος, καθηγήτρια Λαογραφίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, προσδιόριζε –τουλάχιστον σε μια πρώτη φάση– τη λαογραφία ως καθαρά ιστορική επιστήμη. Θεωρούσε ως *terminus* του λαϊκού πολιτισμού τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και προέκρινε το χαρακτηριστικό του «κατά παράδοσιν» ως βασικό κριτήριο ώστε οι πολιτισμικές εκδηλώσεις να θεωρούνται γνήσια λαϊκές. Η Κυριακίδου ασχολήθηκε κατεξοχήν με τις παραδοσιακές διαστάσεις των χριστουγεννιάτικων γιορτών. Στο βιβλίο της *Λαογραφικά Μελετήματα*, τόμ. Α', εντοπίζουμε τη μελέτη «Τα ελληνικά χριστου-

γεννιάτικα φαγητά και ο συμβολισμός τους» (σ. 146-160), όπου αναλύονται οι κυριότεροι συμβολισμοί των φαγητών (κότα, γαλοπούλα, χοιρινό, σαρμάδες, γλυκά). Τέλος, στο βιβλίο της *Οι δώδεκα μήνες. Τα λαογραφικά παρουσιάζονται και αναλύονται ιδιαίτερα ήθη και έθιμα του τόπου μας*. Είναι ένα βιβλίο γενικού ενδιαφέροντος, καθώς μέσα από τις σελίδες του ο αναγνώστης μπορεί να γνωρίσει διάφορα λαογραφικά θέματα, όπως είναι οι χριστουγεννιάτικες γιορτές, τα κάλαντα, τα έθιμα της Πρωτοχρονιάς και των Φώτων κ.ά. Το βιβλίο αυτό συμπληρώνεται από 12 ολοσέλιδες εικόνες του ζωγράφου Χρόνη Μπότσογλου.

Από τους νεότερους μελετητές, σημαντικές είναι οι συμβολές του Μηνά Αλ. Αλεξιάδη (1948), ομότιμου καθηγητή Λαογραφίας στο ΕΚΠΑ, και του Μανόλη Γ. Βαρβούνη (1966), καθηγητή Λαογραφίας στο Δημοκρίτειο

Αλκη Κυριακίδου-Νέστορος

Πανεπιστήμιο Θράκης. Ο Αλεξιάδης στο βιβλίο του *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία* ασχολείται με το έθιμο του χριστουγεννιάτικου δέντρου και αναλύει τόσο την προέλευσή του όσο και τους σύγχρονους μετασχηματισμούς του (δέντρα πλαστικά, δέντρα από μέταλλο κ.λπ.). Επίσης, κάνει αναλυτικά λόγο για «επώνυμα» και υπαίθρια χριστουγεννιάτικα δέντρα, όπως το χριστουγεννιάτικο δέντρο στο Κέντρο Ροκφέλερ στη Νέα Υόρκη, το εθνικό χριστουγεννιάτικο δέντρο στην Ουάσιγκτον και το χριστουγεννιάτικο δέντρο στη Βικτόρια του Καναδά. Στηρίζεται τόσο σε εθνογραφικό υλικό όσο και σε υλικό από τον Τύπο (εφημερίδες, περιοδικά) και από άλλες έντυπες πηγές (κάρτες, αυτοκόλλητα, αφίσες), γεγονός που δείχνει ότι οι εκφράσεις του λαϊκού πολιτισμού δεν διατηρούνται μόνο στον προφορικό λόγο αλλά εντοπίζονται και σε γραπτές πηγές, όπως έχουν αναδείξει λαογράφοι του εξωτερικού, όπως π.χ. ο Alan Dundes. Επίσης, έχει ασχοληθεί με την ανταλλαγή των δώρων την περίοδο του Δωδεκαημέρου. Στο ίδιο πνεύμα, στο βιβλίο που εξέδωσε με τη συνεργασία του Μανόλη Γ. Βαρβούνη (*Σύγχρονες ελληνικές ευχετήριες κάρτες*) ασχολείται με το ζήτημα των χριστουγεννιάτικων καρτών. Στο βιβλίο αυτό εξετάζονται επίσης οι ελληνικές ευχε-

τήριες κάρτες, τα ευχετικά τους κείμενα, οι ποικίλες διακοσμήσεις τους, αλλά και η τελετουργία της αποστολής και ανταλλαγής τους. Η μελέτη στηρίζεται σε μια σειρά δειγμάτων καρτών, αλλά και στη σχετική πλούσια διεθνή βιβλιογραφία, δεδομένου ότι οι κάρτες αποτέλεσαν μέχρι σήμερα προσφιλές θέμα της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής – κυρίως – Λαογραφίας, στο πλαίσιο της έρευνας των νεωτερικών μορφών και εκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού. Καθώς οι κάρτες συνδέονται με οριακές, διαβατήριες και μεταβατικές στιγμές της συλλογικής, της ατομικής και της οικογενειακής ζωής των ανθρώπων, είναι ιδιαίτερος αγαπητός και στη σημερινή εποχή, κατά την οποία κυριαρχεί το Διαδίκτυο.

Ο Μανόλης Γ. Βαρβούνης συνέγραψε βιβλία και πολυάριθμα άρθρα για τα Χριστούγεννα και την περίοδο του Δωδεκαημέρου γενικά. Ενδεικτικά σημειώνουμε το βιβλίο του *Ελληνικά λαϊκά δρώμενα και τελετουργίες του χειμώνα και του Δωδεκαημέρου*, το οποίο παρουσιάζει τα κυριότερα ελληνικά λαϊκά έθιμα που προσδιορίζουν τις κύριες εορτές του χειμώνα, καθώς και τους τρεις βασικούς εορτολογικούς σταθμούς της περιόδου του Δωδεκαημέρου, δηλαδή τα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά και τα Φώτα. Τα αναφερόμενα έθιμα στο βιβλίο αυτό αποτελούν αναμνήσεις και μαρτυρίες περασμένων εποχών, καθώς ο συγγραφέας επικεντρώνεται κυρίως σε παλαιότερες μορφές εθίμων, προερχόμενες από αγροτοκτηνοτροφικές κοινότητες της ελληνικής υπαίθρου, οι οποίες είτε έπαψαν να υπάρχουν είτε έχουν σε μεγάλο βαθμό διαφοροποιηθεί από πολιτισμική άποψη και έχουν προσλάβει νέες ή νεωτερικές εθιμικές μορφές. Πολύ πρόσφατα εκδόθηκε το βιβλίο του *Χριστούγεννα, Πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου. Με ελληνικά λαϊκά έθιμα και διηγήματα των Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και Αλέξανδρου Μωραϊτίδη*. Πρόκειται για ένα ανθολόγιο λαογραφικών περιγραφών, κειμένων του έντεχνου λαϊκού λόγου και λογοτεχνικών κειμένων, που αναφέρονται στα ελληνικά έθιμα για τον εορτασμό του Δωδεκαημέρου, και ειδικότερα των τριών μεγάλων εορτών του: των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς και των Θεοφανίων. Με ανάλογα θέματα του Δωδεκαημέρου ασχολήθηκε και ο αν. καθηγητής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου Αριστείδης Ν. Δουλαβέρας.

Στο παραπάνω πλαίσιο κινήθηκαν οι έρευνες της Λαογραφίας για τα Χριστούγεννα από την εποχή του Νικολάου Πολίτη μέχρι σήμερα. Αφετηρία των θεμάτων αυτών ήταν η παραδοσιακή εθιμική ζωή και οι κοινωνικές εξελίξεις που ακολούθησαν σε αναφορά πάντοτε με καινούργια θέματα για την κατανάλωση, την εμπορευματοποίηση και τη δημιουργία νέων πολιτισμικών εκφράσεων. Κοινό τους σημείο είναι ο σεβασμός στις συλλογικές κοινωνικές εκδηλώσεις και η ανάδειξη της «φωνής» των καθημερινών ανθρώπων. ●

Επιλογή Βιβλιογραφίας

Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2012.

Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης – Μ. Γ. Βαρβούνης, *Σύγχρονες Ελληνικές ευχετήριες κάρτες*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2021.

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Ελληνικά λαϊκά δρώμενα και τελετουργίες του χειμώνα και του Δωδεκαημέρου*, Κιβωτός της Ορθοδοξίας, Αθήνα 2015,

Μ. Γ. Βαρβούνης, *Χριστούγεννα, Πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου. Με ελληνικά λαϊκά έθιμα και διηγήματα των Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και Αλέξανδρου Μωραϊτίδη*, εκδ. Πορφύρα, Αθήνα 2025.

Αριστείδης Ν. Δουλαβέρας, «Λαογραφικά των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς», *Φιλολογική Πρωτοχρονιά* 2007, σ. 132-138.

Αλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*, Ολκός, Αθήνα 1975.

Αλκη Κυριακίδου-Νέστορος, *Οι δώδεκα μήνες. Τα λαογραφικά*, Μαλλιάρης, Θεσσαλονίκη 1961.

Δημήτριος Σ. Λουκάτος, *Χριστουγεννιάτικα και των Γιορτών*, Φιλισόπτης, Αθήνα 1979.

Δημήτριος Σ. Λουκάτος, *Συμπληρωματικά του χειμώνα και της άνοιξης*, Φιλισόπτης, Αθήνα 1985.

Γ. Α. Μέγας, *Ελληνικά εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Εστία, Αθήνα 1956.

Μ. Γ. Μερακλής, «Τα Χριστούγεννα στην Ελληνική Λαογραφία» στον τόμο Κ. Ντελόπουλος (επιμ.), 2000 *Ελληνικά Χριστούγεννα*, Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σ. 73-87.

Δημ. Β. Οικονομίδης, «Τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά και τα Φώτα στ' Απεράθου της Νάξου», *Ναξιακά* 6: 44 (2002), σ. 4-12

Ν. Γ. Πολίτης, «Το δένδρον των Χριστουγέννων», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, τόμ. Α', Αθήνα 1920, σ. 100-101.

Ν. Γ. Πολίτης, «Τα προ Χριστού Χριστούγεννα», *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, τόμ. Γ', Αθήνα 1931, σ. 202-205.

Κώστας Ρωμαίος, *Εμείς οι Έλληνες*, Αθήνα 1984, β' έκδοση, σ. 79-87.